

AMELA ŠEHOVIĆ

UDK 811.163.43**38

Filozofski fakultet, Sarajevo

**EKSPRESIVNI POTENCIJAL FRAZEMA U
MURADBEGOVIĆEVIM DRAMAMA
"NA BOŽIJEM PUTU" I "POMRČINA KRVI"**

U posljednje vrijeme počinju se pojavljivati knjige iz frazeologije bosanskoga jezika (Tanović, Šiljak-Jesenković), koja je predmet proučavanja i u ovome radu. U njemu se analiziraju frazeme u dvjema Muradbegovićevim dramama ("Na Božijem putu", "Pomrčina krvi"), što je naročito zanimljivo s obzirom na činjenicu da su od općenito malo istraživanih drama najmanje proučavane bošnjačke drame. Stoga je knjiga "Stilistika dramskog diskursa" Marine Katnić-Bakaršić bila pravi podsticaj ovome istraživanju. Naime, to je jedna od rijetkih knjiga na našim prostorima koja se bavi dramskim diskursom, općenito zapostavljenim u istraživanjima bilo koje vrste – kako teorijskim tako i primijenjenim. Na taj način u radu se dovode u vezu dvije discipline – frazeologija i stilistika (dramskoga diskursa).

Prvi je cilj ovoga rada postaviti definiciju frazema od koje će se polaziti u istraživanju navedenih drama. Kako dramski stil pripada književnomjetničkom, za koji je karakteristična težnja ka jezičkoj kreativnosti i ekspresivnosti, u njegovim se okvirima vrlo često upotrebljavaju frazeme, jezičke jedinice koje mogu posredovati u ostvarenju toga cilja. Naime, frazeme se ubrajaju u inherentnoekspresivnu leksiku (Silić – Rosandić, 1979:134–139) i samim tim opravdavaju proučavanje u ovome radu. Naravno, frazeme su, osim u književnomjetničkom, zastupljene i u razgovornom stilu, što još jednom svjedoči o povezanosti ovih, naizgled suprotstavljenih, stilova.

Frazeme – problem definiranja

Osnovnim jedinicama frazeologije, nauke "*o osobitim uzrečicama nekog jezika*" (Simeon, 1969:374), danas se smatraju **frazeme**, a naporedo se javljaju i termini **frazeeološka jedinica** i **frazeeološki izraz**, za koje se opredjeljuje i bosanski lingvist I. Tanović.

Znatno ozbiljniji problem od imenovanja osnovne jedinice frazeologije jeste njeno različito shvatanje i definiranje. Neujednačenost u njenu poimanju uzrokovana je različitim kriterijima od kojih se u ostvarenju toga cilja polazi. Ukoliko je osnovni kriterij broj riječi, postoje dva stava: jedni lingvisti smatraju da je jedna fonetska riječ minimalna jezička jedinica frazeologije (A. Menac, Ž. Fink), dok drugi (J. Matešić)¹ smatraju da je to spoj barem dviju autosemantičnih riječi.²

Bosanski lingvist I. Tanović slijedi ranije zacrtanu liniju J. Matešića (1978), smatrajući frazemama isključivo spoj dviju autosemantičnih riječi. Od njih izdvaja pozdrave, poslovice, krilatice, citate, koji su zatvorene, rečenične strukture, što nije svojstvo frazema. (Matešić, 1978:7, fusnota 6; Tanović, 2000:73) Također, zbog njihove nominativne funkcije (frazeme imaju ekspresivnu funkciju) i zbog nedostatka ocjenskoga značenja, I. Tanović ni termine ne smatra frazemama. No, to ne osporava mogućnost nastanka frazema od termina iz različitih oblasti i profesija, te redukcijom i kondenzacijom izreka, poslovice, krilatica i citata (Tanović, 2000:59). Čak i J. Matešić u *Frazeološkome rječniku hrvatskoga ili srpskog jezika* popisuje ovako nastale frazeme: kocka je bačena (pala): odlučeno je, svršeno je, odluka je pala, davati ton čemu: određivati stil / pravac / smjer / način čega (Matešić, 1982:245, 697), iako u uvodu rječnika odriče primjenu ovoga postupka (Isto, 1982:VI). Kako tzv. “**poslovične frazeme**” (termin preuzet od V. P. Žukova), tj. frazeme nastale od poslovice, zadržavaju semantičku vezu sa osnovnim denotatima, ali im je značajnije asocijativno-konotativno značenje, I. Tanović i njih svrstava u frazeologiju u užem smislu. (Tanović, 2000:73)

U ovome se radu kao minimalni opseg frazeme prihvataju dvije punoznačne riječi. Termine koji su prešli iz uskoga stručnog područja u opći frazeološki fond također treba smatrati frazemama, jer se pri tome morala izvršiti transpozicija značenja. To potvrđuju termini iz kartaškoga žargona: kec na jedanaest (značenje: u zao čas), kec na deset (značenje: u dobar čas) (Fink, 2000b:206). Osim njih, status frazema treba priznati i poslovicama sa transponiranim značenjem.

Stilska raslojenost frazema

U slučajevima pripadanja jedne frazeme različitim stilovima uvodi se termin *međustilske frazeme*. Kada se frazeme dijele prema stilskome kriteriju, uz ove, navode se još i *razgovorne* i *knjiške frazeme* (Tanović, 2000:51). U dramskom diskursu najviše je knjiških frazema, te je tako i u Muradbegovićevim dramama. Mnoge od njih ubrajaju se u autorske frazeme, dosad nigdje zabilježene. Međutim, književnoumjetničkom stilu, kojem pripadaju i Muradbegovićeve drame, svojstvena je eklektičnost, te ne čudi ni veliki broj razgovornih frazema, obično u funkciji govorne karakterizacije likova. Ova činjenica samo potvrđuje uvjetni karakter bilo kakvih izričitih klasifikacija.

¹ Navodim samo autore koji su na prostorima bivše Jugoslavije imali najviše utjecaja na definiranje frazema (samim tim i na određivanje njihovih granica).

² Naknadno je i J. Matešić u *Hrvatsko-njemačkome frazeološkome rječniku* (1988) status frazeme u širem smislu riječi priznao i čvrstim prijedložno-padežnim vezama riječi, primarno imajući u vidu funkciju dvojezičnoga rječnika. (Hansen – Matešić, 1988:V–VI)

Najčešći tip frazema u proučavanim Muradbegovićevim dramama jesu poredbene frazeme, te su, iz tih razloga, one predmet analize u narednom poglavlju.

Poredbene frazeme

Poseban predmet interesovanja u ovome radu jesu frazeme u kojima je realizirano poređenje. U *Općoj retorici* autora grupe u **poređenje** se, kao i metafora, smatra **metasememom**, što je “*figura koja zamjenjuje jednu sememu drugom*” (Dubois – Edeline i dr., 1986:67). Općenito se može reći da je poređenje semantička figura kojom se, na bazi zajedničke osobine, u suodnos dovode dva različita relata (mogu se označiti slovima A i B). U zavisnosti od toga da li je navedeno zajedničko svojstvo u oba relata realizirano u jednakome stepenu, razlikuju se dvije vrste poređenja:

- poređenje tipa simile,
- poređenje tipa comparatio. (Katnić-Bakaršić, 2001:332)

Poređenje tipa simile podrazumijeva da je određeno zajedničko svojstvo podjednako realizirano u oba relata. **Poredbene konstrukcije tipa simile** “*imaju dvočlanu strukturu koja zadaje jednakost kao sematičko približavanje dvaju različitih relata*” (Hadžiefendić, 1991:181). Da bi to približavanje bilo moguće, jedan član, obično drugi, posjeduje prepoznatljivu/-e osobinu/-e, koje se često ostvaruju kao hiperbolizirane. (Isto, 1991:185)

Zainteresiranost za poređenje tipa simile u ovome radu proistječe iz činjenice da su u navedenim dramama u velikoj mjeri zastupljeni primjeri ovoga tipa poređenja. Nakon dugoga promišljanja svih kriterija prema kojima se mogu razmatrati *poredbene frazeme tipa simile*, odlučila sam se za postupak J. Matešića, već ranije realiziran u njegovu članku *O poredbenom frazemu u hrvatskom jeziku* (Filologija, ZG, 1978, br. 8, 211–217). Dakle, primijenjena je shema: **A kao B**. Navedena formula, u okvirima ovoga rada, podrazumijeva dvovrsnost člana A. Naime, u poziciji člana A mogu se realizirati:

- relat izražen imenicom ili glagolom, kada nije navedeno zajedničko svojstvo članova A i B,
- relat izražen pridjevom, kada je naveden *tertium comparationis*,³ u funkciji člana A, i član B.

U prvome slučaju odsustvuje *tertium comparationis*, a u drugome predmet koji se poredi. No, odsutni se članovi podrazumijevaju zahvaljujući prisustvu drugih dviju komponenata ovoga semantičkog trougla. Prema tome, u formuli **A kao B**, A isključivo označava član s lijeve strane poredbene konstrukcije, a B član iza poredbenoga veznika *kao / ko*, što implicira da je važan njihov položaj u poredbenoj konstrukciji a ne njihova funkcija.

Jedini problem ovoga shematskog pristupa, problem frazema koje nemaju člana ispred poredbenoga veznika *kao / ko*, razrješava se upravo poštovanjem te činjenice. Dakle, one se ne izostavljaju iz razmatranja zbog neeksplicitiranosti jednoga člana formule,

³ Često upotrebljavani termin *tertium comparationis* (latinski pridjev *tertius* : treći i imenica *comparatio* : poredba) označava treći dio poredbe, ono svojstvo u kojem se oba člana poredbe podudaraju (Škreb, u: Petre –Škreb, 1969:282). *Tertium comparationis* je, dakle, naveden u poredbenim konstrukcijama koje s lijeve strane imaju pridjev, a nije naveden u onima koje s lijeve strane imaju imenicu.

koji, iako nenaveden, nužno postoji. U protivnome, ne bi bilo moguće izvesti poređenje bilo koje vrste.

Gramatički indikator ovih konstrukcija jeste **poredbeni veznik kao**, u razgovornome jeziku obično realiziran u formi **ko**, dok su znatno rjeđi poredbeni prijedlog *poput* i prilog *nalik* (na) itd. U našoj građi pojavljuju se oba veznika, te se tako i navode.

Radi jasnoće i preglednosti navodim poredbene frazeme iz Muradbegovićevih drama.⁴ Uz njih je navedena stranica na kojoj se pojavljuju i, eventualno, njihovo značenje ukoliko bi ono bez tumačenja ostalo nejasno. Naime, primarni cilj ovoga rada bio je popisati dosad nezabilježene frazeme. Međutim, radi preciznosti, neboldiranim slovima i zvjezdicom označene su frazeme zabilježene u Matešićevu "Rječniku". Broj stranice na kojoj se pojavljuju u "Rječniku" nalazi se u zagradi. Značenje iz Matešićeva "Rječnika" navodi se samo ukoliko se razlikuje od značenja frazeme u drami. Također, u slučaju da je frazema iz drame različita od Matešićeve (neistovjetnost je obično uzrokovana upotrebom jednog različitog člana), obavezno se navode obje forme.

Ahmed Muradbegović: Na Božijem putu

- **biti pusto ko groblje**: 84
- **govoriti kao tihi automat**: 105 (= mehanički govoriti, govoriti bez emocija)
- **šutjeti kao riba*** (569): 108
- **vrebat** **ko na divlju zvjerku**: 110 (= željno iščekivati nečiji pogrešan korak)
- **obarati se** (na nekoga) **kao kopci na goluba**: 125 (= verbalno i/ili fizički napadati nekoga)
- **stajati ko raskoljeno drvo na međi**: 127 (= biti na životnoj raskrsnici)
- **trgnuti se kao da je električnom strujom udarena**: 142

Ahmed Muradbegović: Pomrčina krvi

- **ljut kao akrep**: 193, **ljuta kao ris*** (574): 209
- **naklapati ko prazna vodenica**: 193
- **željan** (nečega) **kao kruha**: 195
- **razlika kao nebo i zemlja**: 197 (razlikovati se kao nebo i zemlja: Matešić, 373)
- **presjeći** (nekoga) **kao vlat**: 201 (= biti pogođen lošom viješću)
- **riknuti kao divlja zvijer**: 201
- **sam kao suho, okresano drvo**: 208 (= veoma usamljen, bez ikoga)
- **bojati se** (nekoga) **kao ljute guje**: 210
- **drhtati kao prut*** (537): 216
- **previjati se kao zmija u procjepu** (sic! – A. Š.): 218 ("To ti ne bi ni osjetila... ni prstom te neću dotaknuti, pa opet ćeš se previjati kao zmija u procjepu!" = biti u bezizlaznoj situaciji, u situaciji bez povoljnog rješenja za subjekt radnje) (siktati / cičati / vrištati kao guja u procjepu: cičati u velikoj ljutini / bijesu, glasno vrištati, Matešić, 176)
- **provaliti kao voda iz razvaljenoga korita**: 219
- **vidjeti kao kroz staklo**: 219

⁴ Izvori su drame: "Na Božijem putu" (oznaka: NBP) i "Pomrčina krvi" (oznaka: PK).

- **živjeti kao žrtva uz kurjaka**: 219 (= živjeti s nekim a biti u nemilosti te osobe)
- **iskočiti iz sebe kao hijena iz krletke**: 219 ("Kažem ti da me je strah vlastite svoje slike, jer ima časova kad iskočim iz samoga sebe kao hijena iz krletke i onda bih davio, grizao i ubijao, samo da ugasm nekakvu ljudoždersku žeđu, koja mi je utrobu zapalila!" = izgubiti kontrolu nad sobom)
- **čuvati (nekoga) kao hamajliju**: 220
- **odgurnuti (nekoga) kao pseto**: 221 (= grubo nekoga otjerati od sebe, ne prihvatiti ga) (goniti kao pseto: Matešić, 538)
- **slomiti (nekoga) kao vlat**: 221 (= uništiti nekoga)
- **rasprsnuti se kao zapaljeni barut**: 224 (= izgubiti mentalnu ravnotežu) (raspaljiv kao barut: Matešić, 12)
- **gorjeti kao žeravica**: 225 (gorjeti kao na žeravici – biti jako nestrpljiv / uznemiren: Matešić, 801)
- **nasrnuti (na nekoga) kao poplava**: 225 (= nezadrživo nasrnuti na nekoga)
- **gorjeti kao lavica / barut / ekrazit**: 230 (gorjeti kao barut – brzo / snažno gorjeti / izgorjeti; dovesti kakvo raspoloženje do krajnje mjere: Matešić, 11)
- **mijenjati se kao vrijeme**: 230 (= biti promjenljive čudi)
- **prostrujati kroz dušu kao majčino mlijeko**: 232
- **proći kao mutna voda**: 232 (mutiti / zamutiti vodu – izazivati / izazvati nemir, zavaditi; nanositi / nanijeti štetu: Matešić, 748)
- **kao da sam ispao iz ptičijeg krila**: 233 (= osjećati se rasterećeno)
- **pasti na dušu kao jutarnja rosa**: 233 (= imati ljekovito svojstvo)

Ukupno: dvadeset i devet frazema s poredbenim veznikom *kao / ko* koje nisu navedene u postojećim frazeološkim rječnicima

Poredbene frazeme ovoga tipa imaju dvije **osnovne funkcije**:

1. izraziti intenzitet svojstva, stanja ili radnje,
2. specificirati, modificirati radnju ili stanje. (Matešić, 1978:212–213)

U terminologiji drugih autora, to su:

1. istost kao intenzifikacija (intenzivirajuća sličnost),
 2. istost kao slikovitost (neintenzivirajuća, apozitivna sličnost). (Hadžiefendić, 1991:185)
- S obzirom na višeznačnost termina *slikovitost*, uvaženo je prvo, terminološki preciznije, viđenje (J. Matešića – nap. A. Š.) osnovne funkcije poredbenih frazema.

1. Izraziti intenzitet svojstva, stanja ili radnje najčešća je funkcija poredbenih frazema, naročito pridjevskih i imeničkih. Pri tome: "*Ljestvica značenjskog intenziteta poredbenih frazema raznovrsna je i ukazuje na značenja kao što su: veliko mnoštvo, visoki stupanj čega, dobra ili loša ocjena kakve stvari i sl.*" (Matešić, 1978:213) U kategoriji poredbenih frazema koje imaju ovu funkciju svojom brojnošću ističu se **pridjevske frazeme**.⁵

⁵ U terminologiji nekih autora one se nazivaju *adjektivnim*, prema korijenu iz latinskoga jezika. (Fink, 1992–1993:91–100)

U terminologiji nekih autora one se nazivaju *adjektivnim*, prema korijenu iz latinskoga jezika. (Fink, 1992–1993:91–100)

Naime: “*Adjektivni frazemi su jedinice koje ukazuju na neko svojstvo, osobinu, karakteristiku, vrijednosni element ili stanje, tj. imaju ocjensko značenje*” (Fink, 1992–1993:100). Njihova važnost, u okvirima ovoga istraživanja, proistječe iz načina na koji ostvaruju spomenuto (ocjensko – nap. A. Š.) značenje. Pri tome je, u postizanju navedenoga cilja, najčešći postupak **poređenje po sličnosti**.

Kao član B obično služi stvarna pojava, biće ili predmet, čije odlike i predstavljaju polazište za poređenje:

- **ljut kao akrep**: “veoma ljut” (PK: 193)
- **ljuta kao / ko ris**: “veoma ljuta” (PK: 209),
- **željan (nečega) kao kruha**: “veoma željan nečega” (PK: 195)
- **sam kao suho, okresano drvo**: “veoma usamljen, bez ikoga” (PK: 208)

Ova vrsta frazema obično iskazuje intenzitet svojstva.⁶ Navedenim se, međutim, označava intenzitet stanja. Prve dvije frazeme opisuju emocije bračnoga para – Ekrema i Lebibe – čiji je brak, od njegova povratka iz rata, sve samo ne skladan. Međusobna netrpeljivost proizlazi iz Lebibine povrijeđenosti njegovom nevjerom za vrijeme rata, zbog čega ona odbija ispunjavati bračne dužnosti, a to izaziva njegovu agresivnost kako prema njoj tako i prema ostalim ukućanima. Upravo su ukućani oni koji daju negativno intoniranu ocjenu njihova ponašanja, iako je ona u prvom slučaju zasigurno oštrija. S druge strane, položaj ukućana kao žrtava ovakvoga njihova ponašanja dovoljno je jasno predočen kroz druge dvije frazeme: Lejla, njihova kćerka, pati budući da joj je zbog međusobnih rasprava Ekrema i Lebibe uskraćena roditeljska pažnja i nježnost. Taj Lejlin osjećaj usamljenosti dijele i Ekremovi roditelji, koji se ujedno i stide zbog sinova ponašanja, neprimjerenoga njegovu statusu. Njihov osjećaj potpune nesigurnosti, izazvan gubljenjem tla pod nogama zbog promjene nekadašnjeg načina života, skladnog i lijepog, odlično je prikazan posljednjom od navedenih frazema. Upečatljivost ove frazeme tim je veća što se ona odnosi na ljude u poodmakloj životnoj dobi, čime izaziva našu simpatiju i sažaljenje za njih. Osim toga, ova vrsta frazema obično za govornike savremenoga jezika ima transparentno značenje.

2. Poredbene frazeme koje specificiraju, modificiraju radnju ili stanje s lijeve strane poredbene konstrukcije uglavnom imaju glagol.

Neke su od njih općepoznate:

- **šutjeti kao riba*** (569): (NBP: 108)
- **drhtati kao prut*** (537): (PK: 216)

One su navedene i u postojećim frazeološkim rječnicima. Međutim, u dramama A. Muradbegovića pojavljuje se i stanovit broj frazema općepoznatih govornicima bosanskoga jezika, koje, i pored toga svojstva, nisu navedene u frazeološkim rječnicima (nekadašnjeg srpskog i hrvatskog jezika:

⁶ Takva je ustvari samo imenička frazema **razlika kao nebo i zemlja**: “velika razlika”. (PK:197)

- **čuvati** (nekoga) kao **hamajliju** (PK: 220)

- **mijenjati se kao vrijeme**: "biti promjenljive čudi" (PK: 230)

Među frazemama ovoga tipa veliki je broj onih sa **riječima zoonimima** u svome sastavu. Ove frazeme dijele se u dvije grupe – prema tome da li imaju osnov u životnoj pojavnosti. U prvoj su grupi frazeme koje nemaju osnov u životnoj pojavnosti, što im pridaje ekspresivnost, a time i stilsku markiranost:

- **šutjeti kao riba*** (569): (NBP: 108)

- **gorjeti kao lavica**: (PK: 230)

Posljednja frazema potvrđuje da frazeme na mjestu jednoga člana mogu imati dva ili više invarijantnih oblika. Naime, u drami "Pomrčina krvi" pojavljuju se četiri člana na mjestu predmeta koji se poredi, od kojih dva nisu navedena u dosadašnjim frazeološkim rječnicima:

- **gorjeti kao žeravica** (PK: 225) / **lavica** / **barut** / **ekrazit** (PK: 230) (gorjeti kao barut – brzo / snažno gorjeti / izgorjeti; dovesti kakvo raspoloženje do krajnje mjere: Matešić, 11).

Svaka od ovih leksema opisuje Lebibino ponašanje – njenu riješenost da ne prihvati pasivnost, tipičnu za žene u patrijarhalnom društvu. Lebibina duša vapi za osvetom, a ta silovitost, snaga i ponos njena karaktera i jesu izvor Ekremove ljubavi prema njoj.

Interesantno je da u Muradbegovićevim dramama, različito od uobičajene prakse, frazeme sa riječima zoonimima čije su izvorište pojave iz životne stvarnosti svojom ekspresivnošću i stilskom markiranošću konkuriraju prvoj grupi frazema:

- **vrebatu ko na divlju zvjerku**: "željno iščekivati nečiji pogrešan korak" (NBP: 110)

- **obarati se** (na nekoga) kao **kopci na goluba**: "verbalno i/ili fizički napadati nekoga" (NBP: 125)

- **riknuti kao divlja zvijer**: "viknuti s jakim bolom u glasu" (PK: 201)

- **bojati se** (nekoga) kao **ljute guje**: "jako se nekoga bojati" (PK: 210)

- **previjati se kao zmiya u procjepu** (sic! – A. Š.): "biti u bezizlaznoj situaciji, u situaciji bez rješenja po subjekt radnje" (PK: 218) (siktati / cičati / vrištati kao guja u procjepu: cičati itd. u velikoj ljutini / bijesu, glasno vrištati - Matešić, 176)

- **iskočiti iz sebe kao hijena iz krletke**: "izgubiti kontrolu nad sobom" (PK: 219)

- **odgurnuti** (nekoga) kao **pseto**: "grubo nekoga otjerati od sebe, ne prihvatiti ga" (PK: 221) (goniti kao pseto: Matešić, 538)

Razlog navedenoj pojavi može se tražiti u činjenici da su neke od ovih frazema (npr., obarati se..., previjati se..., iskočiti...) prave knjiške frazeme, nastale kao proizvod piščeve sposobnosti da pojavama iz prirode slikovito dočara izmaštane prizore.

Sa semantičkoga i stilističkog stanovišta zanimljiv je primjer frazeme **rasprsnuti se kao zapaljeni barut**: "izgubiti mentalnu ravnotežu" (PK: 224) (raspaljiv kao barut: Matešić, 12). Naime, upravo je sintagmom zapaljeni barut ukazano na iznenadnost i pogubnost navedenoga procesa, čime i jeste postignuta nedvojbena ekspresivnost i stilska markiranost ove frazeme.

Poređenje tipa comparatio jeste takvo poređenje u kojem se zajedničko svojstvo realizira u nejednakome stepenu. Međutim, u korpusu ovoga rada nisu zabilježeni primjeri poredbenih frazema u čijoj je osnovi poređenje tipa comparatio, pa ono nije ni analizirano.

Kontrast u frazemama

Osim poređenja, u frazemama se vrlo često navode i suprotni pojmovi. Takve frazeme su zasnovane na **kontrastu**, “*figuri govora*”, koja “*nastaje gdje se dvije naporedne predodžbe, koje su rastavljene, dovode u svezu kao podređene trećoj...*” (Simeon, 1969:698). U novijim klasifikacijama figure bazirane na kontrastu smatraju se *semantičkim figurama u užem smislu*, a među njima se izdvajaju *antiteza*, *oksimoron* i *paradoks*. (Katnić-Bakaršić, 2001:330)

U frazemama je općenito dosta raširena **antiteza**, koja se ponegdje smatra sinonimnom s kontrastom (Simeon, 1969:81). Naime, u njoj se ekspliciraju suprotni pojmovi, čime se postiže kontrastno opažanje. Kako se obično kontrastiraju zaista neočekivani pojmovi, ovo je opažanje vrlo ekspresivno. To potvrđuje sljedeći primjer iz Muradbegovićevih drama:

- **mrtvo sjedati**: “beživotno, neenergično sjedati” (NBP: 98)

U ovoj frazemi antonimija se zasniva na sukobljavanju glagola sjedati, koji označava dinamičku radnju, i priloga mrtvo, koji ukazuje na bezvoljnost vršenja radnje.

Međutim, posebna ekspresivnost postiže se upotrebom **oksimorona**, figure u kojoj su navedena dva semantički nespojiva pojma, kao u narednoj frazemi:

- **crni svatovi**: “svadba protiv volje jednoga od mladenaca” (PK: 214)

Pojam svatova, koji uvijek izaziva pozitivne konotacije (sreća, zadovoljstvo, radost), povezan je sa pridjevom crni, čime se postiže efekat iznevjerenoga očekivanja i, posljedično, velika ekspresivnost.

Tropi u Muradbegovićevim frazemama

Pored poređenja, semantičke figure u širem smislu, i antiteze i oksimorona, semantičkih figura u užem smislu, u Muradbegovićevim dramama su vrlo frekventni i tropi, semantičke figure u kojih se jedan označitelj zamjenjuje drugim: metafora, personifikacija, sinegdoha, litota i hiperbola. Najzastupljenija je metafora, što ne odriče važnost ostalih figura u građenju teksta. Pri tome, važno je naglasiti kako je primarni cilj ovoga rada ukazati na stilske figure u Muradbegovićevim frazemama, naročito u onim frazemama koje dosada još nigdje nisu zabilježene, te je stoga u drugom planu teoretsko promišljanje problema stilskih figura.

Metafora – Metafori se u brojnim razmatranjima, njoj posvećenim, sve češće pridaje sasvim uopćen smisao (Kojen, 1986:7–17). Međutim, takvo shvatanje ne odriče i mogućnost analize metafore kao skraćenoga poređenja, tj. poređenja bez poredbenoga veznika kao i bez predmeta poređenja. Među različitim pokušajima klasifikacije metafore izdvaja se Levinov, primijenjen u analizi ruske metafore. Od moguća tri tipa metafore koja navodi Levin, u Muradbegovićevim dramama pojavljuje se drugi tip – metafora zagonetka:

- **ravan i čist put**: “način života koji odgovara očekivanjima sredine” (NBP: 94),

- **gol čovjek**: “čovjek u svojoj biti, suštini” (PK: 225);

te treći tip metafore – metafora koja jednom objektu pripisuje svojstva drugog objekta (Levin, 1998:457–463, navedeno prema: Katnić-Bakaršić, 2001:323):

- **crni glas**: “loša vijest” (PK: 201).

Neke frazeme u čijoj je osnovici metafora, u skladu s tematikom, sadrže lekseme iz religioznoga kruga:

- **uzeti đavla za** (svog) **Boga** (NBP: 95)
- **zakoračiti na Božiji put** (NBP: 99)
- **đavli će odnijeti** (nekoga) (NBP: 117)

Čak bi se u slučaju ovih frazema moglo govoriti o stanovitoj alegoričnosti.

Personifikacija – Smatra se podvrstom metafore ili sinegdohe kojom se predmetima pridaju svojstva živih bića. U korpusu analiziranih Muradbegovićevih drama, personifikacija se realizira u dvjema frazemama:

- **ramena su zajedno išla**: “bili su ravnopravni” (NBP: 94), koja je parafraza poznatije frazeme *rame uz rame* (Matešić, 1978:556),
- i u frazemi (nečija) **riječ nije poginula**: “nečija (riječ) nije izgubila važnost, nije prestala biti važna” (PK: 215).

Sinegdoha – Zamjena cjeline dijelom očita je u sljedećoj frazemi:

- **moćna ruka**: “moćna osoba” (NBP: 97), dok je **litota**, “retorička figura u kojoj se tvrdnja implicira odbacivanjem ili negacijom njezine suprotnosti” (Simeon, 1969:775), zastupljena u frazemama:
- **ne biti bilo ko**: “biti važan” (NBP: 84)

Hiperbola – Preuveličavanje svojstava nekoga pojma, što je osnova hiperbole, prisutno je i u frazemi u **prašinu smrviti** (nekoga): “potpuno uništiti (nekoga)” (NBP: 97). Stoga se hiperbola i smatra “količinskim tropom, baziranim na principu pojačavanja”. (Katnić-Bakaršić, 2001:327)

Slikovitost frazema – U korpusu Muradbegovićevih drama naročito su zanimljive frazeme koje djeluju kao potpune slike. One, svojom plastičnošću, vrlo vjerno predočavaju prikazivane pojave:

- **ne biti kadar ni starost budnom držati** (NBP: 112),
- **ravno gaziti** (svoj) **drum** (NBP: 86),
- **tvrdno zastati na jednom mjestu** (PK: 223)

Dakle, iz svega rečenog, očigledan je veliki ekspresivni potencijal frazema u Muradbegovićevim dramama.

ZAKLJUČAK

U frazeologiji općenito, pa tako i u proučavanim dramama, veoma su frekventne dvije semantičke figure – poređenje (semantička figura u širem smislu riječi) i metafora. U Muradbegovićevim dramama ekspresivnost poredbenih frazema vrlo često je zasnovana na odlično odabranom predmetu poređenja. Iako on u metafori odsustvuje, ekspresivnost tih frazema nije manja. Pored metafore, zastupljeni su i sljedeći tropi: personifikacija, sinegdoha, litota i hiperbola. Ekspresivnost semantičkih figura u užem smislu – antiteze i oksimorona – postiže se upotrebom neočekivanih leksema u sastavu frazeme. Sve to Muradbegovićeve frazeme preporučuje kao predmet analize u ovome radu. Iako je u radu akcenat stavljen na deskripciju frazema u Muradbegovićevim dramama, bila bi vrlo zanimljiva njihova detaljna lingvostilistička analiza, što može biti predmet budućih istraživanja.

IZVORI

- Muradbegović, Ahmed: Na Božijem putu. U: Antologija bošnjačke drame XX vijeka (1996) (priredila Gordana Muzaferija). Sarajevo: Alef. Str. 79–155.
- Muradbegović, Ahmed: Pomrčina krvi. U: Antologija bosanskohercegovačke drame XX vijeka (2000) (priredili Gordana Muzaferija, Fahrudin Rizvanbegović, Vojislav Vujanović). Sarajevo: Alef. Str. 189–236.

LITERATURA

- Dubois, J.; Edeline, F.; Klankenberg, J. M.; Minguet, P.; Pire, F.; Trinen, H. (1986) *Obščaja ritorika*. Moskva: Progress.
- Fink, Ž. (1992–1993) *Tipovi adjektivnih frazeologizama (na materijalu ruskog i hrvatskog jezika)*. U: *Filologija*. Knj. 20–21. Zagreb: JAZU. Str. 91–101.
- Fink, Ž. (2000a) *Tipovi frazema-fonetskih riječi*. U: *Riječki filološki dani*. Rijeka: Filozofski fakultet. Str. 93–98.
- Fink, Ž. (2000b) *Hrvatski i ruski frazemi motivirani kartanjem i igračim kartama*. U: *Slovo vo vremeni i prostranstve*. Sankt-Peterburg: Folio-press. Str. 205–213.
- Hadžiefendić, R. (1991) *Poredbene konstrukcije tipa "x kao y"*. U: *Književni jezik*. God. XX. Sarajevo: Institut za jezik. Br. 3-4. Str. 181–188.
- Hansen, R.; Matešić, J. i dr. (1988) *Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik*. Zagreb-Muenchen: Nakladni zavod Matice hrvatske i Verlag Otto Sagner. Str. V–XXIII (predgovor).
- Katnić-Bakaršić, M. (2001) *Stilistika*. Sarajevo: Ljiljan.
- Katnić-Bakaršić, M. (2003) *Stilistika dramskog diskursa*. Zenica: Vrijeme.
- Kojen, L. (1986) *Dva pristupa metafori*. U zborniku: *Metafora, figure i značenje* (red. L. Kojen). Beograd: Prosveta. Str. 7–17.
- Korać, T.; Menac, A. i dr. (1979) *Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik, prvi dio (A–N)* (red. Antice Menac). Zagreb: Školska knjiga. Str. V–XIII (predgovor A. Menac).
- Matešić, J. (1978) *O poredbenom frazemu u hrvatskom jeziku*. U: *Filologija*. Zagreb: JAZU. Br. 8. Str. 211–217.
- Matešić, J. (1978) *U povodu obrade i izdavanja dvaju frazeoloških rječnika*. U: *Književni jezik*. God. VII. Sarajevo: Institut za jezik. Br. 1. Str. 5–15.
- Matešić, J. (1982) *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Menac, A. (1970–1971) *O strukturi frazeologizma*. U: *Jezik*. God. XVII. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo. Br. 1. Str. 1–4.
- Menac, A. (1978) *Neka pitanja u vezi sa klasifikacijom frazeologije*. U: *Filologija*. Zagreb: JAZU. Br. 8. Str. 219–225.

- Petre, F.; Škreb, Z. (urednici). (1969) *Uvod u književnost*. Drugo, dopunjeno izdanje. Zagreb: Znanje.
- Rosandić, D.; Silić, J. (1979) *Osnove morfologije i morfostilistike hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Simeon, R. (1969) *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Škreb, Z. (1969) *Osnovna stiliska sredstva*. U: *Uvod u književnost* (urednici Fran Petre i Zdenko Škreb). Zagreb: Znanje. Str. 249–294.
- Tanović, I. (2000) *Frazeologija bosanskoga jezika*. Zenica: Dom štampe.

EXPRESSIVE POTENTIAL OF PHRASAL IDIOMS IN MURADBEGOVICH'S DRAMAS

Summary

The paper shows that two semantic figures, i. e. comparison and metaphor, are very frequent in Muradbegovich's dramas. Expressiveness of comparative phrasal idioms in the discussed dramas is very often based on excellent selection of objects of comparison. Although there is no such object in metaphor, its expressiveness is none the less pronounced. In addition to metaphor, also used in dramas are: personification, synecdoche, understatement and hyperbole. Expressiveness of antithesis and oxymoron is the effect of foregrounding, realized by the use of unexpected lexemes in the phrasal idiom. It is this fact in particular that recommends Muradbegovich's phrasal idioms as the subject of analysis in this paper. Our aim herein was description of phrasal idioms in Muradbegovich's dramas, but a very interesting subject of future research studies could be their detailed linguostylistic analysis.